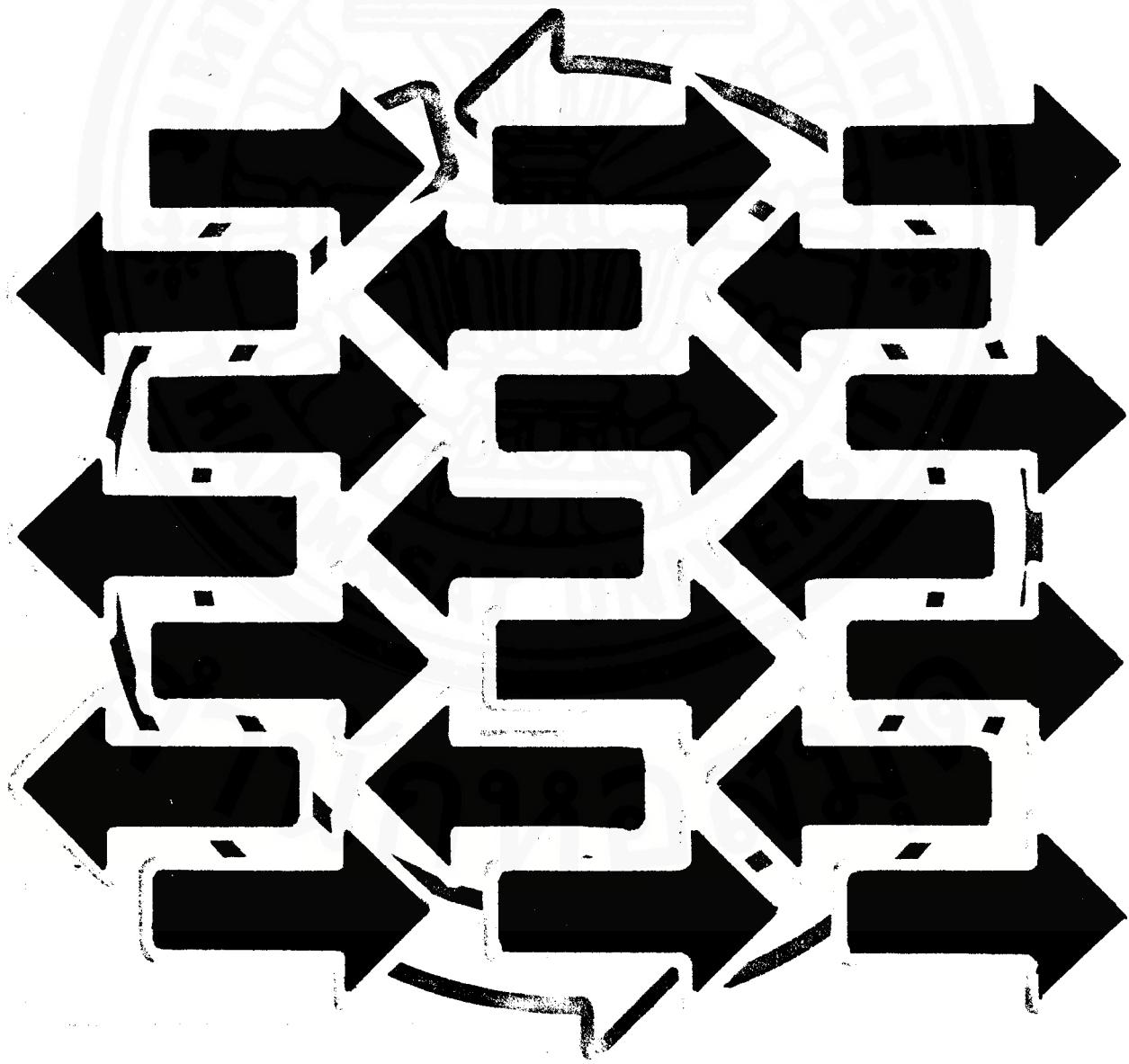

รัฐศาสตร์ หวานอะไร

มารค ตามไทย

ทวนกรรแส : และทวนอย่างไร

ภาควิชาปรัชญา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การที่นักวิชาการจะถอยหลัง 2-3 ก้าว และมองวิชาของตัวเองจากดูยืนซึ่งอยู่นอกกรอบการทำงานในสาขา นั้นเป็นสิ่งที่ทำยาก แต่เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับความก้าวหน้าของวิชา ทำยาก เพราะความจำกัดของเด็กคนซึ่งมีสาเหตุมาจากการที่ตัวเองถูกฝึกและถูกสอนมา รวมทั้งยุคที่ตัวเองได้เข้าไปอยู่ในวงวิชาการเป็นครั้งแรก จำเป็น เพราะบางครั้งวิชาการอาจหยุดชะงัก หรือไม่ถอย่างนั้นก็วนไปวนมาเนื่องจากผู้อยู่ในวงการเห็นแต่สิ่งที่อยู่ต่อหน้าต่อตาเท่านั้น ในบทความเรื่อง “รัฐศาสตร์ทวนกรรแส” ชัยวัฒน์ สถาอาณันท์*ได้พยายามทำสิ่งที่ยากแต่จำเป็น อันนี้สำหรับวิชารัฐศาสตร์ ความพยายามครั้งนี้เป็นสิ่งที่น่าชื่นชม และบทความของชัยวัฒน์ควรได้รับความสนใจ จากนักกรรัฐศาสตร์ เพื่อที่จะได้มีการอภิปรายกันต่อไปในเรื่องต่าง ๆ ที่เขาได้กล่าวถึง ส่วนสิ่งที่ข้าพเจ้าเขียนครั้งนี้ก็แค่เพื่อที่จะพิจารณาบางประเด็นซึ่งอาจจะมีประโยชน์ สำหรับผู้ที่สนใจจะคิดต่อในเรื่องของรัฐศาสตร์ทวนกรรแส ข้าพเจ้าขอแบ่งข้อคิดที่จะเสนอออกมาเป็นสองส่วน ส่วนแรกเกี่ยวกับเรื่องราวของ “รัฐศาสตร์กระแสหลัก” และส่วนที่สองเกี่ยวกับเรื่องราวของ “รัฐศาสตร์ทวนกรรแส”

รัฐศาสตร์กระแสหลัก

รัฐศาสตร์กระแสหลักตามความหมายที่ชัยวัฒน์ใช้นั้นคือ รัฐศาสตร์ซึ่งยึดคุณวิทยา (epistemology) แบบ

ปฏิฐานนิยมเชิงตรรกะ (logical positivism) เป็นพื้นฐานของการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ โดยที่คุณวิทยาแบบนี้ มีความเชื่อหลักอยู่สองข้อ¹ คือ

1. การที่ความรู้ทั้งหมดต้องแสดงออกโดยใช้คำเชิงบ่งถึงความจริง หรือลักษณะบางส่วนของความจริงที่เข้าถึงได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้าของมนุษย์ และ

2. การที่วิธีการของวิทยาศาสตร์สามารถนำมาใช้ในการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมได้

การที่ชัยวัฒน์ได้อธิบายความหมายของรัฐศาสตร์กระแสหลักในแนวเดิมกล่าว ทำให้เกิดความสงสัยว่ารัฐศาสตร์กระแสหลักนี้ตรงกับวงการรัฐศาสตร์ในยุคปัจจุบันหรือไม่ ในเมื่อทุกวันนี้ “รัฐศาสตร์ทวนกรรแส” มีวัตถุประสงค์ที่จะท้าทายความคิดบางอย่าง เรายังจะแน่ใจว่ามีกลุ่มคนที่ยอมรับความคิดเช่นนั้นจริง มีฉะนั้น การถกเถียงทั้งหมดจะเป็นการถกเถียงกับ “straw man” และจะมีความสำคัญน้อยลง

ถึงแม้ว่าชัยวัฒน์ไม่ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า สำหรับเขานั้น รัฐศาสตร์กระแสหลักปัจจุบันวงการไหน แต่จากคำกล่าวต่าง ๆ ของเขาก็เหมือนว่าอาจเป็นได้สองวงการ คือ วงการรัฐศาสตร์ทางการ (โดยอาจพิจารณา วงการรัฐศาสตร์ในสหราชอาณาจักรเป็นตัวอย่างหลักของกลุ่มนี้) หรือวงการรัฐศาสตร์ในประเทศไทย เหตุที่แยกสองวงการนี้ออกกัน (ถึงแม้ว่าบางครั้งดูเหมือนว่า ชัยวัฒน์คิดว่าเป็นวงการเดียวกัน²) เป็นพระบ่าพเจ้าคิดว่า

* ชัยวัฒน์ สถาอาณันท์, “รัฐศาสตร์ทวนกรรแส”, รัฐศาสตร์ ปีที่ 9 ฉบับที่ 1, 2526

โดยเนื้อแท้แล้วชัยวัฒน์มองคงจะคิดว่า การแยกสองวงการนี้หมายความว่า ตั้งพิจารณาได้จากกล่าวถึง “การสอนรัฐศาสตร์ในประเทศไทยก็มิได้ใกล้เคียงกับมาตรฐานการศึกษารัฐศาสตร์ในสหรัฐอเมริกาเดือย่างใด.....รัฐศาสตร์ไทยนั้นใหม่เต็ในรูปแบบเท่านั้น”³

ในระหว่างสองวงการที่อาจจะเป็นรัฐศาสตร์กระแสหลักของชัยวัฒน์ได้นี้ ข้าพเจ้าคิดว่าคงจะเป็นวงการรัฐศาสตร์สากลไม่ได้แน่ เหตุที่กล่าวเห็นนี้ก็ เพราะข้อบกพร่องดัง ๆ ของทฤษฎีความวิทยาแบบปฏิฐานนิยม เชิงตรรกเป็นที่ทราบกันในวงการปรัชญามากกว่า 30 ปีแล้ว ข้อจำกัดของปฏิฐานนิยมเชิงตรรกที่ชัยวัฒน์กล่าวถึง เช่น ปัญหาที่เกิดจากข้อเสนอว่า การตั้ง concept ใหม่ต้องทำโดยใช้ operational definition นั้น นักปฏิฐานนิยมเชิงตรรรคได้เป็นผู้พบเรื่องเป็นส่วนใหญ่ และได้เสนอวิธีแก้ไขมาตลอด จนอาจพูดได้ว่าการวิวัฒนาการของความคิดของกลุ่มปฏิฐานนิยมเชิงตรรรคเกิดขึ้นในคนกลุ่มเดียวกันเป็นส่วนใหญ่⁴ ความวิทยาปฏิฐานนิยม เชิงตรรคแบบที่ชัยวัฒน์พูดถึงนั้น ไม่เป็นที่ยอมรับในวงการปรัชญาามานานแล้ว รวมทั้งนักปฏิฐานนิยมเชิงตรรคเองด้วย จริงอยู่บุคคลนองวงการอาจไม่ได้ศึกษาถึงข้อจำกัดเหล่านี้ทันที แต่ภายใน 10–20 ปี ผู้ที่สนใจรักฐานของวิชาของตัวเองก็คงได้ทำความคุ้นเคยกับข้อจำกัดต่าง ๆ เหล่านี้ และคงเริ่มปรับความคิดเกี่ยวกับฐานทางความวิทยา-วิทยาของวิชาการของตนให้เหมาะสมสมยิ่งขึ้น สำหรับวงการรัฐศาสตร์สิ่งนี้ก็เกิดขึ้นอย่างน้อย 15–20 ปีมาแล้ว ดังเห็นได้จากข้อเขียนต่าง ๆ เช่น Scope and Methods of Political Science ของ Isaak และ The Post-Behavioral Era ซึ่งมี Graham กับ Carey เป็นบรรณาธิการ โดยเฉพาะหนังสือของ Isaak ได้พิจารณาถึงปัญหาต่าง ๆ ที่ชัยวัฒน์พูดถึง และได้เสนอวิธีที่อาจจะใช้ในการแก้ปัญหาเหล่านี้ ส่วนลักษณะของข้อเสนอของ Isaak นั้น ข้าพเจ้าจะกล่าวถึงในส่วนที่สอง เมื่อพูดถึงรัฐศาสตร์ทวนกระแส

ดังนั้น ในเมื่อรัฐศาสตร์กระแสหลักไม่น่าจะหมาย

ถึงวงการรัฐศาสตร์สากลได้ ก็จะต้องเป็นวงการรัฐศาสตร์ในประเทศไทย แต่ถ้าเป็นจริงว่า วงการรัฐศาสตร์ในประเทศไทย มีลักษณะเหมือนรัฐศาสตร์กระแสหลักที่ชัยวัฒน์กล่าวถึง สิ่งที่จำเป็นจะต้องวิเคราะห์ให้มากขึ้นก็คือเรื่องของสาเหตุที่ทำให้วงการรัฐศาสตร์ในประเทศไทย มีสภาพเช่นนี้ จริงอยู่ อาจกล่าวทันทีได้ว่าสาเหตุเป็น เพราะ วงการรัฐศาสตร์ไทยไม่ติดตามความคิดเกี่ยวกับปรัชญาของวิชาตันเอง ซึ่งได้มีการพิจารณาถูกอนอยู่ทั่วโลก แต่เนื่องจากสาเหตุที่แท้จริงหรือ เพื่อให้รอบคอบกว่า ไม่น่าจะมีการพิจารณาถึงสาเหตุอื่นที่อาจเป็นได้ เช่น อาจเป็นได้ว่า รูปแบบของรัฐศาสตร์ในประเทศไทยเหมือนกับรูปแบบของรัฐศาสตร์กระแสหลักในระดับผิวเผินเท่านั้น แต่ในส่วนลึกแล้ว ไม่ได้วางอยู่บนภูมิปัญญาแบบปฏิฐานนิยมเชิงตรรค หรือความวิทยาอะไรทั้งสิ้น รูปแบบอาจมาจากการวัฒนธรรมของการขยายวงการวิชาการในประเทศไทยมากกว่า ถ้าสาเหตุที่แท้จริงนี้ หรือคล้ายกับอย่างนี้ เราจะแก้ไขด้วยปรัชญาโดยใช้ทฤษฎีความวิทยา ถือว่า ไม่ได้ แต่อาจจะจำเป็นต้องพิจารณาทางการวิชาการหรือวงการรัฐศาสตร์ในประเทศไทยในกรอบที่กว้างกว่าการเป็น “กิจกรรมที่แสวงหาความรู้” นั้นก็อีกด้วย ดังนั้น จึงเป็นกิจกรรมประเภทปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีด้วย

รัฐศาสตร์ ทวนกระแส

ในบทความเรื่อง “รัฐศาสตร์ทวนกระแส” ชัยวัฒน์ได้ตั้งคำถามต่าง ๆ เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐศาสตร์ วิทยาศาสตร์ กับการเป็นศาสตร์ สำหรับข้าพเจ้าเองนั้นคิดว่า ถ้าจะใช้ concept ของ “ศาสตร์” ให้มีความหมาย ก็จะมีผลตามม่าว่า ไม่ว่ากล่าวถึง concept น้ออย่างไรก็ตาม (เช่น วิทยาศาสตร์ไม่เป็นศาสตร์)

สิ่งที่กล่าวมานี้ไม่จริงเนื่องจากเป็น tautology ก็จะกล่าวเป็นข้อความซึ่งปราศจากความนำสันใจทั้งสิ้น การที่จะเป็นเช่นนี้ก็เนื่องจาก concept ของ “ศาสตร์” ในกรณีหลังจะมี extension หรือ reference ที่ว่างเปล่า เพราะเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงจะพูดถึงเฉพาะ รัฐศาสตร์ กับวิทยาศาสตร์ เท่านั้น โดยที่การทำเช่นนี้จะไม่ทำให้ขาดประเด็นสำคัญเลย

ในส่วนแรก ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญสองอย่างของรัฐศาสตร์กระแสหลัก ก็อเรื่องของภาษาที่เหมาะสมที่จะใช้ในการศึกษาปรากฏการณ์ และเรื่องของความเหมาะสมของวิธีการวิทยาศาสตร์ในงานค้นคว้าทางรัฐศาสตร์ ชัยวัฒน์ได้ทวนกระแสหลักโดยการปฏิเสธทั้งสองข้อนี้ ข้าพเจ้าเห็นด้วยกับการปฏิเสธข้อแรก ดังเหตุผลต่อไปนี้ ที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่เรามีเหตุผลอะไรในการที่จะปฏิเสธข้อที่สอง เป็นเวลาหนึ่งร้อยกว่าปีแล้ว ที่ได้มีการเสนอสมมุติฐานาว่าวิธีการของวิทยาศาสตร์สามารถนำมาใช้ในการสังคมศาสตร์ได้ และการใช้ดังกล่าวจะทำให้วิชาการสังคมศาสตร์ก้าวหน้าเร็วขึ้น และใน 100 ปีนี้คงจะเป็นที่ยอมรับกันว่า สมมุติฐานานี้ยังไม่มีหลักฐานมาสนับสนุนเพียงพอที่จะรับได้โดยไม่สงสัย แต่สภาพการณ์เช่นนี้เป็นเหตุผลเพียงพอที่จะไม่ยอมรับสมมุติฐานานี้หรือเปล่า บางคนคิดว่าพอ ชัยวัฒน์ก็เป็นคนหนึ่งที่คิดเช่นนั้น จึงปฏิเสธลักษณะที่สองของรัฐศาสตร์กระแสหลัก แต่ยังมีคนอีกกลุ่มนี้ที่เชื่อยังไม่พร้อมที่จะปฏิเสธสมมุติฐานานี้ แต่คิดว่าสาเหตุที่วงการสังคมศาสตร์ไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควรก็เพราะไม่ได้ใช้วิธีการวิทยาศาสตร์อย่างแท้จริง ไม่ได้เข้าใจวิทยาศาสตร์ และโครงสร้างทางตรรกของวิทยาศาสตร์อย่างลึกซึ้งพอ กกลุ่มนี้จะพยายามทำความเข้าใจกับการดำเนินการและโครงสร้างของวิทยาศาสตร์ให้มากขึ้น แล้วก่ออโยเอานาปรับใช้กับวิชาการทางสังคมศาสตร์ของตน ด้วยเช่นนี้ของความคิดเช่นนี้ก็อีก ความคิดของ Isaak ในหนังสือที่ได้กล่าวถึงข้างต้น เช่น Isaak เสนอว่าควรศึกษาเรื่องทบทาของ theoretical concept ในวิทยา-

ศาสตร์ เพื่อถูกว่าจะนำมาใช้อย่างไรในรัฐศาสตร์ จึงจะเหมาะสม เดินขั้นตอนเดียวกัน กลุ่มนี้อาจจะปฏิเสธลักษณะข้อที่หนึ่งของรัฐศาสตร์กระแสหลักก็ได้ ในกรณีเช่นนี้ก็เกิดรัฐศาสตร์ทวนกระแสอีกแบบหนึ่ง คำตามก็คือว่า จะทวนกระแสแบบไหนดี แบบปฏิเสธลักษณะหลักทั้งสองของรัฐศาสตร์กระแสหลัก (เช่นด้วยชัยวัฒน์) หรือแบบปฏิเสธเฉพาะลักษณะหลักข้อแรก ข้าพเจ้าคิดว่าผู้ที่เลือกทวนกระแสเดิมที่แบบชัยวัฒน์นั้น จะมีความลำบากในการหาเหตุผลมาสนับสนุนการตัดสินใจครั้งนี้มากกว่าอีกกลุ่มนี้ เนื่องด้วยสาเหตุสองประการ

1. พวกรวนกระแสเดิมที่จะต้องแสดงถึงข้อกพร่องของสมมุติฐานาก็เดียวกับความเหมาะสมของการใช้วิธีการวิทยาศาสตร์ในรัฐศาสตร์ในหลักการ สิ่งนี้ชัยวัฒน์ยังไม่ได้ทำ แต่ขณะเดียวกัน ข้าพเจ้าคิดว่า ยังไม่เคยมีใครrelayที่สามารถทำสิ่งนี้ได้ ถึงแม่ว่าพยายามกันมานานแล้ว เหตุหนึ่งที่ทำให้แสดงสิ่งนี้ได้ยากก็เนื่องจาก การที่วิธีการวิทยาศาสตร์นั้นเอง เป็นสิ่งที่มีการวิวัฒนาการอยู่ตลอด ดังนั้นเวลาที่จะซื้อให้เห็นว่าวิธีการวิทยาศาสตร์ไม่เหมาะสมที่จะใช้ในสาขาสังคมศาสตร์ ก็ไม่รู้ว่า จะไปมองจุดไหนของวิธีการวิทยาศาสตร์ดี นอกจากนั้นยังมีปัญหาของการเข้าใจขั้นตอนของวิทยาศาสตร์ในยุคใดยุคหนึ่งอย่างลึกซึ้ง พอที่จะทำให้สามารถบอกได้ว่า ในสภาพแวดล้อมอื่น วิธีการดังกล่าวไม่เหมาะสม

2. พวกรวนกระแสเดิมที่จะต้องพัฒนาแนวทางการศึกษารัฐศาสตร์ ซึ่งจะมาใช้แทนกระแสหลักถึงขั้นที่มีด้วยของ การศึกษาตามแนวทางทวนกระแสเดิมนี้มาให้พิจารณาด้วย

ชัยวัฒน์ได้กล่าวถึงแนวทางทวนกระแสซึ่งวางแผนอยู่บนพื้นฐานของญาณวิทยาแบบปรากฏการณ์วิทยา แต่ไม่มีการอธิบายว่า ญาณวิทยาแบบนี้จะเป็นพื้นฐานได้อย่างไร ปรากฏการณ์วิทยามีผู้เข้าใจด้วยกันเป็นจำนวน เยื่องเท่ากับผู้ที่คิดว่าเข้าใจความคิดแนวนี้ ดังนั้นผู้ที่ไม่แน่ใจว่าเข้าใจญาณวิทยาแบบนี้ก็ยังลำบากมากขึ้น การทำรัฐศาสตร์แบบปรากฏการณ์วิทยาจะเป็นอย่างไร การที่

รัฐศาสตร์ ทวนกระแส

บทวิภาคย์สมบูรณ์

บทความ “รัฐศาสตร์ทวนกระแส : ทวนอะไร และทวนอย่างไร” ของ มารค ตามไท ในสารสารธรรม-ศาสตร์ ฉบับนี้ เป็นบทวิภาคย์ “รัฐศาสตร์ทวนกระแส” (ชัยวัฒน์ สถาานันท์ 2526) อันเป็นบทความที่ เผยแพร่เพื่อเสนอว่า จะเข้าใจและแก้ไขปัญหาสำคัญบาง ประการของวิชาการรัฐศาสตร์ในประเทศไทยได้นั้นจำต้องคำ นึงถึงสังคมวิทยาแห่งความรู้ (Sociology of Knowledge) ของวิชาการรัฐศาสตร์ พร้อมกับกับปัญหาวิทยา (Epistemology) ที่รองรับรัฐศาสตร์กระแสหลักอยู่ โดยนำ เสนอว่าทางออกของปัญหางงอยู่ที่การปฏิเสธรัฐศาสตร์ กระแสหลักอันมีปฏิฐานนิยมเชิงตรรก (Logical Positivism) เป็นปัญหาวิทยา และหันมาใส่ใจกับรัฐศาสตร์ ทวนกระแสซึ่งพยายามเริ่มแสวงหาความรู้โดยให้ความ สำคัญกับแก่นรากของสังคมที่สำคัญสูงสุดคือตัวมนุษย์เอง

ข้อคิดที่ มารค ตามไท นำเสนอความหมาย อย่างน้อยสามสถาน ก่อร่วมคือ ประเด็นปัญหาที่มารค นำ เสนอด้วยเป็นสิ่งที่ผู้ใส่ใจกับวิชาการรัฐศาสตร์และ/หรือสังคม ศาสตร์แขนงอื่น ๆ ควรนำไปคิดต่อเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งจะได้ นำมาพิจารณาในที่นี้อย่างละเอียดต่อไป 乃จากนั้น การเลกเปลี่ยนทางวิชาการ เช่นนี้นับเป็นเรื่องบันดาลใจแก่ผู้ พิจารณาความทางวิชาการเมื่อยิ่ง เพราการสละปัญญา และเวลาสามารถคิดปัญหาได้ด้วยหลักวิชาเช่นนี้ คือ เป้าหมายหลักประการหนึ่งของชุมชนวิชาการ และ ในสถานที่ที่มีการกล่าวถึงความพยายามที่จะสนับสนุน การศึกษาแบบสาขาวิชาการจะยังเป็นจริงไปไม่ได้หากนัก วิชาการในสาขาวิชาต่าง ๆ ยังไม่ได้สนใจกับงานเรียนที่อยู่นอก สาขาวิชาของตน การก้าวข้ามพร้อมແหง່สาขาวิชาอัน เป็นสมมุติธรรมนั้น โดยตัวของมันเองก็คือการทวนกระแส

ข้าพเจ้าเรียกร้องสิ่งหลังนี้ก็ เพราะข้าพเจ้าคิดว่า ชัยวัฒน์ คงจะทำได้ และเมื่อได้ทำไปแล้ว ตัวอย่างเหล่านั้นคงจะ มีส่วนสำคัญที่จะทำให้วิชาการรัฐศาสตร์ในประเทศไทย พัฒนาตัวเองต่อไปเรื่อย ๆ แต่ในช่วงชี้งไม่มีผลงาน แนวโน้มออกมาให้พิจารณาใน ข้าพเจ้าคิดว่าการทวนกระแส แบบกึ่ง ๆ กลาง ๆ คงจะเป็นแนวทางการดำเนินงานที่ เหมาะสมกว่าการทวนกระแสเต็มที่

เชิงอรรถ

๑. ตุ (1) หน้า 20.
๒. ใน (1) หน้า ๓ มีการกล่าวว่า “วิชาการรัฐศาสตร์ไทยในปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่า เป็นภพะที่ทonusของรัฐศาสตร์แบบฝรั่ง”
๓. ตุ (1) หน้า 9.
๔. คุณและความเรื่อง Empiricist Criteria of Cognitive Significance Problems and Changes” ใน (2)
๕. ตุ (1) หน้า 29 ความจริงแล้วในเรื่อง ปรากฏการณ์วิทยา ชัยวัฒน์ได้อ้างถึง Kahn 1980 หลายครั้ง แต่ข้อเท็จจริงนี้ไม่อยู่ ในบรรณานุกรม

บรรณานุกรม

๑. ชัยวัฒน์ สถาานันท์, “รัฐศาสตร์ทวนกระแส”,
รัฐศาสตร์สาร ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑, 2526
๒. C.G. Hempel, *Aspects of Scientific Explanation*, New York: The Free Press, 1965
๓. A.C. Isaak, *Scope and Methods of Political Science*, The Dorsey Press, 1969
๔. G.Graham & G.Carey (eds.), *The Post-Behavioral Era*, New York: David McKay Co., 1972

แสงลักษณะศาสตร์ที่หล่อเลี้ยงตนเองอยู่ด้วยมายาภาพ แห่งวิชาการซึ่งถูกแยกสายเป็นส่วนๆ ในขณะที่โลกแห่งความหมายของมนุษย์นั้น มีมิติต่างๆ เชิงคุณภาพที่ซับซ้อน สัมพันธ์กันลึกซึ้ง¹

บทวิพากษ์สมบทนี้ เป็นความพยายามหลักสองประการคือ การขยายความเชิงโดยแบ่งต่อประเด็นปัญหาที่มารคนำเสนอ กับเป็นการ “คิดต่อ” จากสิ่งที่มารคนำเสนอ เชิญชวนไว้ ทั้งนี้โดยจะพิจารณาถึงประเด็นปัญหาต่างๆ 4 ประเด็น คือ การทวนกระแสร้งศาสตร์ในระดับสาขาวิชา ปัญหาความเป็นไปได้ในการไว้ภูมิวิทยาของรัฐศาสตร์ไทย ปัญหามุมนิธิฐานแห่งการใช้หรือปฏิเสธวิธีการทางวิชาศาสตร์ในสังคมศาสตร์ และปัญหาภาระหลักแห่งการทวนกระแสร้ง

ความเป็นกระแสงลักษณะ : ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐศาสตร์สาขาวิชาและรัฐศาสตร์ไทย

มารคแสดงความเห็นว่ารัฐศาสตร์กระแสหลักที่รัฐศาสตร์ทวนกระแสรงสู่จะได้ตอบนั้น คงไม่ใช่ว่าการรัฐศาสตร์สาขาวิชา ทั้งนี้โดยเชื่อให้เห็นว่าข้อบกพร่องของปฏิฐานานิยมเชิงตรรกะที่ข้าพเจ้ากล่าวถึงใน “รัฐศาสตร์ทวนกระแสร้ง” นั้นเป็นที่ทราบกันในวงการปรัชญามากกว่า 30 ปีแล้ว และสำหรับวงการรัฐศาสตร์ สิ่งนี้ก็เกิดขึ้นอย่างน้อย 15-20 ปีมาแล้ว โดยมารคอ้างงานของ Isaak (1969) กับ Graham และ Carey (1972) เป็นตัวอย่าง

แต่ในปี 1977 Dallmayr และ McCarthy ได้เขียนบทบรรณาธิการในหนังสือ *Understanding and Social Inquiry* โดยแสดงความเห็นว่า “วิกฤตการณ์” ของปัญญาชนในยุคปัจจุบันเป็นผลอย่างสำคัญมาจากการยิ่งใหญ่สูงส่งของศาสตร์เชิงประจักษ์ (Dallmayr & McCarthy 1977: 3) ในปี 1979 Hwa Yol Jung ได้เขียนหนังสือ *The Crisis of*

Political Understanding โดยระบุว่างานของเขาก็คือการได้ตอบเชิงปรากฏการณ์วิทยาต่อวิกฤตการณ์ความเข้าใจทางการเมืองในยุคนี้ โดยเชื่อให้เห็นว่าวิกฤตการณ์ดังกล่าว เป็นผลสำคัญแห่งความจำถดของวิชาศาสตร์ซึ่งมิได้ตระหนักถึงบทบาทและความหมายของอัตลักษณ์ในการศึกษาทางการเมือง (Jung 1979: 3) ต่อมาในปี 1981 ศาสตราจารย์ Shapiro ก็เชื่อให้เห็นว่าปัญหาทางภูมิวิทยาของวิชาเร็วศาสตร์โดยพื้นฐาน มีผลมาจากภูมิวิทยาที่ครอบงำวิชานี้อยู่ และจะต้องเริ่มตรวจสอบจากภูมิวิทยาแบบปฏิฐานานิยมเชิงตรรกะ (Shapiro 1981: 4-5)

เมื่อพิจารณาจากทัศนะของผู้อยู่น่องวิชาการรัฐศาสตร์ อาจเป็นสิ่งแรกที่นักรัฐศาสตร์ยังต้องเริ่มต้นพิจารณาปัญหาของภูมิวิทยาแบบปฏิฐานานิยมเชิงตรรกะ ทั้งที่ในแวดวงปรัชญาได้ผ่านเผยแพร่ปัญหานี้ไปแล้ว มีนักวิชาการฝรั่งท่านหนึ่งแสดงข้อคิดไว้ว่า “นักรัฐศาสตร์นั้นมักจะเป็นพวกสุดห้ามที่ทราบ “ข่าวสารภูมิ” จาก “แนวรับทางปรัชญา” ดังนั้นคนเหล่านี้จึงยึดมั่นอยู่กับทัศนะทางปรัชญาที่ “ตาย” ไปแล้ว โดยไม่ทราบว่าตนกำลังกระทำการดังกล่าวอยู่” (Ball 1982: 735) แต่ปรากฏการณ์ดังกล่าว คงมิใช่ปัญหาของวิชาเร็วศาสตร์เท่านั้น แม้ในสังคมศาสตร์สาขาวิชานั้น เช่น เศรษฐศาสตร์ก็มีปัญหาทำนองเดียวกัน ศาสตราจารย์ Caldwell ได้เชื่อให้เห็นว่า เมื่อ Positivism (ปฏิฐานานิยม) จะเสื่อมลงมากในแวดวงวิชาปรัชญา ในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา แต่ก็มีนักเศรษฐศาสตร์น้อยคนนักที่ติดตามพัฒนาการของปรัชญาวิชาศาสตร์ และ “ดังนั้นจึงเป็นที่เข้าใจได้ว่ายังมีนักเศรษฐศาสตร์อีกมากที่ทำงานภายใต้มายาภาพซึ่งเชื่อว่าวิชาเศรษฐศาสตร์เป็น หรือสามารถจะเป็น วิชาเชิงปฏิฐานานิยมได้” (Caldwell 1982: 4) สถานการณ์ดังกล่าววนซ้ำเชื่อให้เห็นได้พอกว่าว่าการถูกถียงปัญหาในทางภูมิวิทยาในวิชาสังคมศาสตร์นั้นเพิ่งเริ่มขึ้นอย่างจริงจังเมื่อไม่นานมานี้เอง นอกจากนั้นข้าพเจ้าได้เชื่อให้เห็นใน “รัฐศาสตร์ทวนกระแสร้ง” แล้วว่า เมื่อรัฐศาสตร์กระแสหลักในระดับสาขาวิชาและในประเทศไทยจะมีความแตกต่างกันอยู่บ้าง (ชัยวัฒน์ สถาอา-

นันท์ 2526 : 1-2 ; 10) แต่ก็มีความผูกพันกับรัฐศาสตร์สากลอย่างเลี่ยงไม่ได้ (*Ibid.* : 7-9) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของวิธีการศึกษารัฐศาสตร์ซึ่งรวมเอาภาษา-วิทยาเข้าไว้ด้วยในตัว ในเมื่นี้ก็ไม่น่าประหลาดใจนักที่ภาษาวิทยาแบบปฏิฐานนิยมเชิงตรรกจึงยังไม่เพียงกับการท้าทายที่จริงจัง แต่ปัญหาแรกนี้สัมพันธ์กับปัญหาประการที่สองที่มารคนำเสนอไว้อย่างลึกซึ้ง。

เป็นไปได้หรือไม่ว่าปัญหาประการหนึ่งของวิชาการรัฐศาสตร์จะແສහลักษณะการไม่ตระหนักรหรือไม่สู่สู่สู่ใจกับภูมิวิทยาที่ซ่อนอยู่ แต่สนใจกับเทคนิคหรือวิธีการมากกว่าหากเป็นเช่นนี้จริง การทำภูมิวิทยาดังกล่าวให้ปรากฏชัดโดยการวิพากษ์จึงเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นประการหนึ่งอันจะยังให้เกิดความเข้าใจตนเอง (*self-understanding*) ที่มีความหมายต่อวงวิชาการรัฐศาสตร์

ความเป็นไปได้ของการไร้ภูมิวิทยาของวิชา รัฐศาสตร์ไทย

มารคได้ตั้งข้อสังเกตว่าสำคัญยิ่งว่า “อาจเป็นไปได้ว่ารูปแบบของรัฐศาสตร์ในประเทศไทยเหมือนกับรูปแบบของรัฐศาสตร์กระแสหลักในระดับผิวนอกตานนี้ แต่ในส่วนลึกแล้วไม่ได้วางอยู่บนภูมิวิทยาแบบปฏิฐานนิยม เชิงตรรกหรือภูมิวิทยาอะไรทั้งสิ้น รูปแบบอาจมาจากการบัณฑรรษณ์ของการขยายวงการวิชาการในประเทศไทยมากกว่า” จึงควรพิจารณาทางการวิชาการหรือวงการรัฐศาสตร์ในประเทศไทยในฐานะเป็น“กิจกรรมประเทศปฏิบัติตามชนบทและเนียมประเมินมากกว่า”

ทัศนะดังกล่าวเน้นรับฟังเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการที่มารคนิยมปัญหาของวิชารัฐศาสตร์เสียใหม่ แต่คำถานที่พึง “คิดต่อ” ประการหนึ่งก็คือ เมวิชารัฐศาสตร์จะมิใช่(หรือไม่สู่จะเป็น) “กิจกรรมที่แสวงหาความรู้” เท่านั้น กแต่การเป็น “กิจกรรมประเทศปฏิบัติตามชนบทและเนียมประเมิน” นั้นจะมีภูมิวิทยาใด ๆ วางอยู่เป็นพื้นฐานของกิจกรรมดังกล่าวได้หรือไม่ เพราะ “การปฏิบัติตามประเมิน” ดังกล่าวเน้นก็ยังคงเป็นการปฏิบัติที่สัมพันธ์กับความรู้ในการสังคมการเมือง นอกจากนั้น ไม่ว่าผู้ประกอบกิจกรรมจะตระหนักรหรือเข้าใจภูมิวิทยาที่เป็นพื้นฐานของกิจกรรมของตนหรือไม่ก็ตาม ก็มิได้หมายความว่ากิจกรรมดังกล่าวจะปราศจากภูมิวิทยา

สมมุติฐานแห่งการใช้หรือ ปฏิเสธวิธีการทางวิชาศาสตร์

มารคได้อธิบายว่า ข้าพเจ้าทวนกระแสหลักโดยปฏิเสธภูมิวิทยาที่เหมาะสมจะใช้ในการศึกษาปรากฏการณ์ และเรื่องของความเหมาะสมของวิธีการวิชาศาสตร์ในงานค้นคว้าทางรัฐศาสตร์ มารคเห็นด้วยกับประเด็นแรก แต่ “ไม่เห็นด้วยกับประเด็นหลัง โดยตั้งข้อสังเกตว่า ปัญหาของวงการสังคมศาสตร์อาจอยู่ที่ “ไม่ได้ใช้วิธีการวิชาศาสตร์อย่างแท้จริง ไม่ได้เข้าใจวิชาศาสตร์และโครงสร้างทางตรรกของวิชาศาสตร์อย่างลึกซึ้งพอ” ข้อสังเกตนี้น่าพิจารณาเป็นอย่างยิ่ง หากต้องไม่ลืมว่าข้อสังเกต เช่นว่าตั้งอยู่บนฐานคติ (*assumption*) ที่ว่าวิธีการทางวิชาศาสตร์นำมาใช้ศึกษาสังคมและเรื่องของมนุษย์ได้

นักทฤษฎีปฏิฐานนิยมอย่าง Otto Neurath เคยเสนอว่า “กฎเกณฑ์ทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเกมี อุตุนิยมวิทยาหรือสังคมวิทยาก็ตามจะต้อง . . . ถูกมองว่าประกอบกันเป็นระบบอันหนึ่ง คือศาสตร์ที่มีเอกภาพ” (Neurath 1959:284) ทัศนะเช่นนี้ของพากปฏิฐานนิยม เป็นทัศนะที่ครอบจำสังคมศาสตร์กระแสหลักอยู่ แต่แนวทางโดยกระแสหลักเช่นแบบปรากฏการณ์วิทยานั้นวางอยู่บนฐานคติอีกชนิดหนึ่ง นั่นคือ ฐานคติที่ว่ากิจชาการไม่อาจเข้าใจหรือศึกษาโดยของมนุษย์ได้ เหมือนกับที่

จะเข้าใจหรือศึกษาโลกธรรมชาติ (Kahn 1980: 7)²

ยิ่งกว่านั้น ใน “รัฐศาสตร์ทวนกระแส” ข้าพเจ้าได้ชี้ให้เห็นว่า อนาคตจากสิ่งที่ศึกษาจะยังคงสภาพปัญหา (problematic) เพราะมีเนื้อหาแตกต่างจากสิ่งที่วิทยาศาสตร์ธรรมชาติทำการศึกษาแล้ว แม้ตัว “วิทยาศาสตร์” เอง ก็มิได้ทรงความเป็นศาสตร์ดังที่นักสังคมศาสตร์จำนวนหนึ่งประسังจะเห็น เพราะกระทั่งวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ก็มีปัญหางานของตนอยู่อันเนื่องมาจากการข้อจำกัดทางภาษา ซึ่งหมายความว่า การตั้งคำถามกับภาษาที่ใช้ในการศึกษา ปรากฏการณ์กับการตั้งคำถามกับวิธีการทางวิทยาศาสตร์สัมพันธ์กันลึกซึ้ง ด้วยเหตุนี้ การยึดมั่นถือมั่นในวิทยาศาสตร์ โดยละเอียดที่มากของวิทยาศาสตร์ในฐานะกิจกรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์อันมีภาษาเป็นสื่อ อาจมีโทษต่อการศึกษาสังคมมนุษย์ยิ่งกว่าจะเป็นคุณ ปัญหานี้มีผลต่อความจำเป็นที่ต้องพยายามต่อกราฟหลักของวิชารัฐศาสตร์

ภาระหลักแห่ง การทวนกระแส

มารคไม่สู้เห็นด้วยกับการทวนกระแสที่ข้าพเจ้าเสนอ โดยมารคเรียกการทวนกระแสดังกล่าวว่า “การทวนกระแสแบบเดิมที่” โดยเสนอให้ “ทวนกระแสแบบกึ่ง ๆ กลาง ๆ” ในขณะที่ยังไม่มีผลงานรัฐศาสตร์แนวปรากฏการณ์วิทยาออกมากให้พิจารณา แต่เนื่องจากการตั้งคำถามกับฐานคติของแนวทางปฏิฐานนิยมเชิงตรรกะ อันครอบงำรัฐศาสตร์กระแสหลักดังที่กล่าวไปแล้ว ไคร่จะเสนอข้อสังเกตให้ “คิดค่อ” ว่า แท้จริงนั้น การทวนกระแสเดิมที่ หรือ “แบบกึ่ง ๆ กลาง ๆ”

ได้จริงหรือ? หากเป้าหมายของการทวนกระแสคือความพยายามที่จะตั้งคำถามกับปัญหาพื้นฐานของรัฐศาสตร์กระแสหลักให้ถึงรากถึงโคน เป้าหมายของ “รัฐศาสตร์ทวนกระแส” ผู้กระตุ้นให้มีตระในวงวิชาการรัฐศาสตร์/สังคมศาสตร์ได้ลองใช้วิถีทางวิชาการของตนอย่าง “ตรวจสอบ” ดูบ้าง มิใช่จะยอมรับสิ่งซึ่งสั่งสอนและสมนาโดยมิได้ตั้งคำถามที่มีความหมายใด ๆ

การที่ตัวไรจะช่วยให้มีสุขภาพดีได้นั้น มันไม่อาจจะเกาให้มีคันเพียงเล็กน้อยได้ หากจะต้องกัดอย่างเดิมที่เพื่อสุขภาพอันสมบูรณ์ของม้านั้นเองมิใช่หรือ?

ชัยวัฒน์ สถาอันนันท์
คณะรัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เชิงอรรถ

¹ ข้อนี้นำสังเกตประการหนึ่งคือ การที่นักปรัชญาอย่างมารค ก้าวออกจากพิจารณา “รัฐศาสตร์ทวนกระแส” ในขณะที่นักรัฐศาสตร์ส่วนใหญ่เองยังอยู่ในความสั่งทางวิชาการในส่วนที่เกี่ยวกับปัญหาญานวิทยาของวิชานี้.

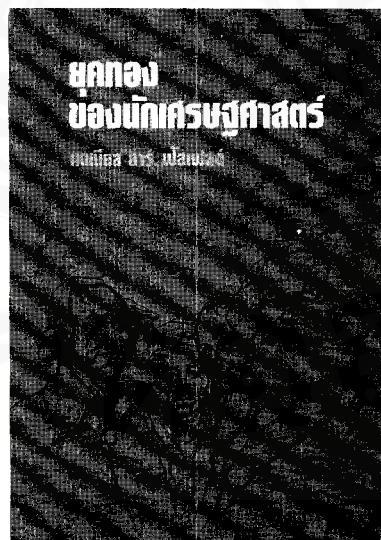
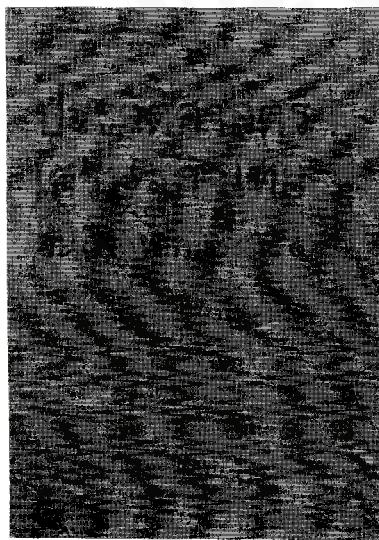
² มารคได้ชี้ถึงข้อกพร่องประการหนึ่งของข้าพเจ้าในเชิงอรรถที่ 5 ของเขาก็คือการที่ข้อเขียนของ Kahn มิได้อธิบายในบรรณานุกรมของ “รัฐศาสตร์ทวนกระแส” ข้าพเจ้าขอรับผิดในความบกพร่องดังกล่าวไว้ในที่นี้ ผู้อ่านจะพบรายละเอียดของ Kahn 1980 ในบรรณานุกรมของบทวิภาคย์สมบูรณ์.

References

- Ball, Terrence. "Book Review: Michael J. Shapiro's **Language and Political Understanding**," in **The American Political Science Review**. Vol. 76 No. 3 (September 1982), pp. 735-736.
- Caldwell, Bruce. **Beyond Positivism: Economic Methodology in the Twentieth Century**. (London: George Allen & Unwin, 1982).
- Dallmayr, Fred R. and Thomas A. McCarthy. **Understanding and Social Inquiry**. (Notre Dame, Indiana: University of Notre-Dame Press, 1977).
- Jung, Hwa Yol. **The Crisis of Political Understanding: A Phenomenological Perspective in the Conduct of Political Inquiry**. (Pittsburgh: Duquesne University Press, 1979).
- Kahn, Mark E. **Thinking About Politics: Two Political Sciences**. (St. Paul, Minnesota: West Publishing Company, 1980).
- Neurath, Otto. "Sociology and Physicalism," in A.J.Ayer (ed.) **Logical Positivism**. (Glencoe, Ill. : The Free Press, 1959), pp. 282-317.
- Shapiro, Michael J. **Language and Political Understanding: The Politics of Discursive Practices**. (New Haven and London: Yale University Press, 1981).
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. "รัฐศาสตร์ทวนกระแส," **รัฐศาสตร์สาร**. ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน ,2526), หน้า 1-50

หนังสือใหม่ที่น่าสนใจ

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

หนังสือคุณภาพในเวทีวิชาการ